

บทบรรณาธิการ

วารสารประวัติศาสตร์ฉบับสุดท้ายของปี 2567 มี 4 บทความ

เรื่อง “กำเนิดและความท้าทายของศิลปศาสตร์ในระบบการศึกษาไทย” เป็นบทความพิเศษที่ปรับปรุงจากปาฐกถาในการประชุมสัมมนาวิชาการนานาชาติเรื่อง “Liberal Arts of the Future: Changes and Challenges in Research and Pedagogy (ศิลปศาสตร์ของอนาคต : ความเปลี่ยนแปลงและการท้าทายในการวิจัยและการสอน) ในวาระครบครบ 60 ปี คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2565 บทความกล่าวถึงกำเนิดของแนวคิดการศึกษาแบบศิลปศาสตร์ในสมัยรัชกาลที่ 7 แต่ไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้เพราะรัฐบาลต้องการลงทุนการศึกษาทางวิชาชีพ การสถาปนามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 เป็นการริเริ่มแนวทางการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่คำนึงถึงมิติทางสังคมและเศรษฐกิจเพื่อสร้างระบบประชาธิปไตยในประเทศ แนวทางและนโยบายนี้ยุติลงหลังรัฐประหาร 2490 พร้อมกับการก่อตั้งคณะวิชาตามวิชาชีพ ต่อมาในรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้มีนโยบายการตั้งคณะศิลปศาสตร์ อันเป็นการเปิดทิศทางเสรีในการศึกษาแก่นักศึกษาระบบศิลปศาสตรบัณฑิต บทความประเมินผลกระทบและอิทธิพลในทางความคิดการเมืองเสรีนิยม รวมถึงความสำเร็จและล้มเหลวของโครงการศิลปศาสตร์ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และเสนอข้อคิดแก่นักคิดของอุดมศึกษาในแนวของศิลปศาสตร์ในยุคโลกาภิวัตน์

บทความวิจัยเรื่อง “ ‘มหาชัย’ : ประวัติศาสตร์เพลงสยามผ่านเอกสารโน้ตเพลง” ศึกษาทำนองเพลง “มหาชัย” ซึ่งถือว่ามีประวัติยาวนานที่สุดในบรรดาเพลงที่ได้ถูกกำหนดใช้ในฐานะเพลงเกียรติยศ เดิมเป็นเพลงประกอบเพื่อบูชาแก่สิ่งของ ผี บุคคลและเทพดาตามความเชื่อในวัฒนธรรมไทยอย่างน้อยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา จนมีการเปลี่ยนแปลงความหมายเกี่ยวกับทำนองเพลงและหน้าที่ใช้งานดนตรีในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์และภายใต้รัฐชาติที่ครองอุดมการณ์แบบชาตินิยมตั้งแต่ พ.ศ. 2475 โน้ตเพลงถือเป็นเอกสารที่น่าเชื่อถือมากที่สุดเกี่ยวกับการอธิบายเสียงที่ได้ยินในแบบลายลักษณ์ และถูกใช้นำเสนอประกอบเป็นหลักฐานสำคัญในประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับทำนองเพลงดังกล่าวโดยเฉพาะซึ่งอาจมองเห็นความหมายของ “ชัย” และ “ชาติ” บนมิติเวลาผ่านมณฑลแห่งเสียงทั้งในบริบทเชิงพิธีกรรมและเพลงสัญญาณของราชสำนักและรัฐ ปัจจุบันมีการผลิตซ้ำสร้างความหมายเกี่ยวกับ “ชาติ” ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยนำทำนองเพลงมหาชัยมาใส่คำร้องเพื่อเผยแพร่แนวคิดรักชาติ (Patriotism)

บทความวิชาการเรื่อง “แหล่งหลบลี้หนีภัยเชียงไ้ : การอพยพของชาวยิวโรโปจากนาซีเยอรมนี ค.ศ. 1933-1945” ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลให้ชาวยิวโรโปอพยพเข้าสู่เชียงไ้และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีชีวิตรอดของผู้ลี้ภัยชาวยิวภายใต้การครอบครองเชียงไ้ของญี่ปุ่นใน ค.ศ. 1933-1945 โดยการใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ในการศึกษาแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องพบว่า ชาวยิวโรโปอพยพเข้าเชียงไ้หลังจากฮิตเลอร์ก้าวขึ้นสู่อำนาจในปี ค.ศ. 1933 และ

ออกกฎหมายห้ามคนยิวรับราชการ นอกจากนี้ เหตุการณ์อันซลุส คริสทัลล์นัคท์ในปี 1938 และการยึดครองโปแลนด์ในปี 1939 ยังทำให้ชาวยิวตัดสินใจอพยพ เชียงไฮ้ยังเป็นสถานที่ที่ดึงดูดผู้ลี้ภัยชาวยิวเนื่องจากไม่มีการต่อต้านชาวยิวในจีน และมีชาวยิวของชุมชนชาวยิวท้องถิ่นที่พร้อมช่วยเหลือผู้ลี้ภัย ยิ่งไปกว่านี้ เมื่อประเทศส่วนใหญ่ไม่ต้อนรับผู้ลี้ภัยชาวยิว เชียงไฮ้กลายเป็นสถานที่สุดท้ายที่สามารถเข้าได้โดยไม่ต้องใช้วีซ่า ผู้ลี้ภัยชาวยิวมีชีวิตรอดภายใต้การครอบครองของญี่ปุ่นตั้งแต่ปี 1937 เพราะญี่ปุ่นต้องการหาประโยชน์จากชาวยิว เมื่อนาซีเยอรมนีเสนอแผน “การแก้ปัญหาครั้งสุดท้าย” ในปี 1942 ให้ทางการญี่ปุ่นกำจัดชาวยิวยุโรปในเชียงไฮ้ ญี่ปุ่นก็ไม่ได้ปฏิบัติตามนาซี แต่บังคับผู้ลี้ภัยให้ไปอยู่ในเกิตโต้ปี 1943 อย่างไรก็ตาม ญี่ปุ่นไม่ได้ฆ่าและทรมานชาวยิว ดังนั้น เชียงไฮ้จึงเป็นแหล่งหลบหลีกภัยที่ช่วยรักษาชีวิตชาวยิวยุโรปเป็นจำนวนมาก

บทความวิชาการเรื่อง “อิทธิพลแนวคิด ‘ศิลปะเพื่อชีวิต’ ต่อการผลิตงานเขียนว่าด้วยอีสานในทศวรรษ 2490” เสนอว่าแนวคิด “ศิลปะเพื่อชีวิต” ที่ขยายตัวในกลุ่มปัญญาชนฝ่ายก้าวหน้าของไทยในทศวรรษ 2480 คือหนึ่งในแนวคิดสำคัญที่ปัญญาชนเหล่านี้ได้ใช้เป็นแนวทางในการผลิตงานเขียนเกี่ยวกับอีสานในทศวรรษ 2490 แกนหลักของแนวคิดนี้คือการตีแผ่ความรู้และความจริงไปสู่สังคมเพื่อช่วยเหลือประชาชนผู้ถูกกดขี่และถูกเอารัดเอาเปรียบจากรัฐและชนชั้นปกครอง งานเขียนของพวกเขาจึงมุ่งนำเสนอความทุกข์เข็ญของราษฎรในพื้นที่อีสานที่แห้งแล้งและกันดาร เพื่อโจมตีความด้อยประสิทธิภาพของรัฐและชนชั้นปกครองที่ละเลยการแก้ไขปัญหา ขณะที่ปัญญาชนฝ่ายอนุรักษนิยมก็ผลิตงานเขียนโต้กลับซึ่งทำให้การผลิตความรู้เกี่ยวกับอีสานกลายเป็นสนามประลองกำลังความสามารถระหว่างสองกลุ่มงานของกลุ่มปัญญาชนฝ่ายอนุรักษนิยมมุ่งเสนอว่า ภาคอีสานคือพื้นที่อารยธรรมอันยิ่งใหญ่ ไม่ใช่ดินแดนล้าหลังและกันดารอย่างที่กล่าวอ้างกัน รัชกาลที่ 9 และพระบรมวงศานุวงศ์ก็ให้ความสำคัญกับพื้นที่อีสานมากขึ้นด้วยเช่นกัน ดังที่ใต้ริเริ่มเสด็จพระราชดำเนินไปในท้องที่ต่าง ๆ ของภาคอีสาน ทั้งเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของการใส่พระทัยต่อสุขทุกข์ของราษฎร และเพื่อเสริมสร้างขวัญกำลังใจให้กับตำรวจและทหารที่กำลังขับเคี่ยวต่อสู้กับขบวนการคอมมิวนิสต์ในพื้นที่ดังกล่าว อย่างไรก็ตาม วิวาทะของการโต้แย้งและสร้างภาพจำว่าพื้นที่อีสานเต็มไปด้วยความแห้งแล้งและยากจนยังคงถูกฝ่ายต่าง ๆ ใช้ประโยชน์ตามโอกาสที่เหมาะสมอยู่เสมอ

กองบรรณาธิการขอขอบพระคุณผู้เขียนบทความทุกท่าน รวมทั้งคุณปวิข นววิรุฬห์ ผู้ช่วยบรรณาธิการ และคุณรัฐนันท์ วิจิตรกฤตพงศ์ ผู้ตรวจความถูกต้องของบทความ

จุฬารพร เอื้อรักสกุล